

terms, the process of lexical-semantic structures changing of the original terms occur; in particular, there is the transition from abstract to specific and, accordingly, there is the formation of a specific logical meaning structure. In some cases, one can also see the opposite process - the transition from a specific meaning to an abstract one by means of the denotative seme annihilation and the formation of an abstract and logical structure. For example, the terms *photosynthesis*, *thermoregulation*, *inhibition* in both the fields of science, and in technique denote processes, and therefore they express abstract concepts, so the term *panel* in the field of geodesy and technology denotes a specific concept. The interference from abstract to specific and, consequently, the formation of a specific logical structure, has occurred in the process of metaphorizing of the term *cyclone*, which in meteorology means "edding motion of the atmosphere with a decrease in air pressure from the periphery to the center of the vertiginous current...", and in the technique it is "a device for air purification". The process of interference from specific to abstract can be demonstrated in such an example: the virus is "1. Bacterium, noe of the smallest microorganisms causing infectious disease. " 2. A program that can join other computer programs and cause crashes in their work. "

Newly-formed names express either sector-specific or general technical terms, which are used in many technical sub-sectors. In some cases, the term has several general technical meanings and one sector-specific (diaphragm). The reason for metaphorization is the similarity of features or functions of comparable concepts.

Features on the basis of which the metaphor interference occurs are characterized. The functional similarity metaphor is the most common as the principle of action is the main category of technique. The metaphor which is based on the similarity of outer appearance and features of the objects compared is also common. It has several factors: functional and outer likeness, and outer likeness and a feature.

It is proved that the terms of technique are formed as a result of reinterpretation of the special names of other scientific spheres of human activity, that is, the re-integration of the terms of different, sometimes quite remote, spheres occur. Scientific metaphor in the process of reinterpretation of the original term acts as a model, serves as a guide in finding a successful name, brings together remote scientific fields, thereby demonstrating the consistancy, integrality, and integrity of the scientific worldview.

Keywords: scientific picture of the world, technical terminology system, general technical term, narrow-branch term, metaphor, motivator sem, nuclear sem, differential sem

УДК 811.161.2'374.26(049.3)

УКРАЇНСЬКА ТЕРМІНОГРАФІЧНА КРИТИКА: ВІД ВИТОКІВ ДО СУЧАСНОСТІ

Т. О. ПЕТРОВА, кандидат філологічних наук, доцент,
Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва
E-mail: t-petrova@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-9534-9891

Анотація. Визначено важливу роль термінологічного словника – збереження й передавання наукового термінофонду від покоління до покоління, що зумовлює необхідність критичного експертизування кожного конкретного видання. Обґрунтовано актуальність і значущість проблеми становлення термінографічної критики як самостійного напрямку термінографії. Окреслено мету дослідження –

відстежити особливості становлення термінографічної критики як складника термінографії, завдання – виділити критерії оцінювання спеціальних словників, виробити алгоритм рецензування спеціальних видань, проаналізувати тексти рецензій на термінологічні словники для визначення тенденцій щодо формування та становлення термінографічної критики від витоків до сьогодні. У статті застосовано описовий метод, метод лексикографічного аналізу, порівняльний метод, метод кількісного аналізу. Запропоновано структуру термінографії як самостійного розділу лексикографії.

Обґрунтовано виділення термінологічної критики як окремого розділу термінографії. Окреслено методологічні основи термінографічної критики, виділено головні й додаткові критерії оцінки параметрів термінологічного словника, що здійснено на базі наукового жанру рецензії. Укладено поетапний алгоритм експертизування спеціального словника, суть якого полягає в поетапному оцінюванні мега-, макро- і мікроструктур термінографічного видання стосовно відповідності чи невідповідності виділеним критеріям. Основні результати дослідження співвідносяться з висновками українських та зарубіжних науковців (Н. Гордієнко, С. Нільсена, Л. Ступіна, О. Карпової, М. Чернишової, В. Щербіна та ін.). Перспективним напрямом подальшої наукової розвідки визначено жанрово-стильову специфіку рецензій на термінологічні словники.

Ключові слова: термінологічний словник, термінографічна критика, термінографія, лексикографія, критерії оцінки параметрів термінологічного словника, рецензія, алгоритм поетапного оцінювання термінологічного словника

Актуальність. Термінологічний словник – це, як відомо, спеціальне видання, що віддзеркалює стан розвитку описуваної науки або її конкретної галузі на основі репрезентації системи відповідного поняттєво-термінологічного апарату, що показує рівень розбудови спеціальної мови. Важлива роль термінологічного словника зумовлює необхідність критичного оцінювання кожного конкретного видання. Утім, незважаючи на напрацьований в Україні досвід підготовки рецензій на спеціальні словники, термінографічна критика як галузь усе ще не стала об'єктом спеціального вивчення й не отримала статусу самостійного напрямку. Зазначене й визначає актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання термінографії, без сумніву, перебувають у полі зору сучасних мовознавців, зокрема С. Гриньова, В. Дубічинського, З. Комарової, В. Лейчика, В. Щербіна, Л. Боярової, О. Іванової, В. Іващенко, М. Комової, І. Кочан, О. Кочерги, Л. Симоненко, Л. Туровської та ін. Усе ж попри активне дослідження проблем української термінографії поч. ХХІ ст. ще відсутні праці, у яких було б приділено належну увагу вивченню саме термінографічної критики.

Мета цієї наукової розвідки – відстежити особливості становлення термінографічної критики як складника термінографії, а завдання – виділити критерії оцінювання спеціальних словників, виробити алгоритм рецензування спеціальних видань, проаналізувати тексти рецензій на термінологічні словники для визначення тенденцій щодо формування та становлення термінографічної критики від витоків до сьогодні, окресливши методологічну основу термінографічної критики.

У статті застосовано такі **методи наукового дослідження**: **описовий метод** для систематизування критеріїв оцінки галузевих словників; **метод лексикографічного аналізу** для визначення й характеристики лексикографічних параметрів словника; **порівняльний метод** для зіставлення параметрів, з'ясування відповідності словника заявленому типу; **метод кількісного аналізу** для визначення співвідношення кількісного вияву лексикографічних параметрів і частоти їхнього використання.

Результати дослідження та їхнє обговорення. Важливою особливістю української термінографії як наукового напрямку є інтенсивний розвиток її внутрішньої структури («вертикальний зріз»), що зумовлений систематизуванням знань. У структурі термінографії як науки прийнято виокремлювати **термінографічну теорію, історію термінографії та термінографічну практику**. Місце ж термінографічної критики в системі розділів термінографії ще не визначено. Хоча з'ясовано, що в мовознавстві існують **різні погляди** на проблему становлення лексикографічної критики у структурі лексикографії як науки, зокрема: лексикографічну критику розуміють як підрозділ теоретичної лексикографії [5, с. 3; 7, с. 102; 9, с. 15]; її вважають одним із самостійних розділів лексикографії [2, с. 67]; визначають як галузь мовознавчої критики, що пов'язана з **мовною критикою** [4, с. 30]; критику словників пояснюють як **частину критики джерел**, звідси багатозначність основних термінів джерелознавства – зовнішня і внутрішня критика, первинне і вторинне джерело [див. 1, с. 234]; її визначають як **один з найважливіших елементів наукової комунікації**, що передбачає не лише отримання й розвиток наукових знань, а також і їхню експертизу [6, с. 93]. Підтримуємо цю думку.

Отже, **термінографічна критика** є інтегральним, міждисциплінарним напрямом, що формується одночасно на базі наукової критики й наукової комунікації, поєднуючи їхні особливості, уможливлючи наукову дискусію. Критика термінологічних словників має спільне науково-теоретичне підґрунтя з теоретичною термінографією, оскільки термінологічні словники необхідно оцінювати насамперед стосовно відповідності принципам, засадам і методам створення праць такого типу. Спираючись на зазначене вище й підтримуючи тезу про те, що лексикографічна критика – це розділ лексикографії, **термінографічну критику** вважаємо самостійним підрозділом термінографії, у межах якого вивчають особливості конкретних термінологічних словників, а також форми та способи лексикографічної репрезентації термінологічного матеріалу (див. рис. 1).

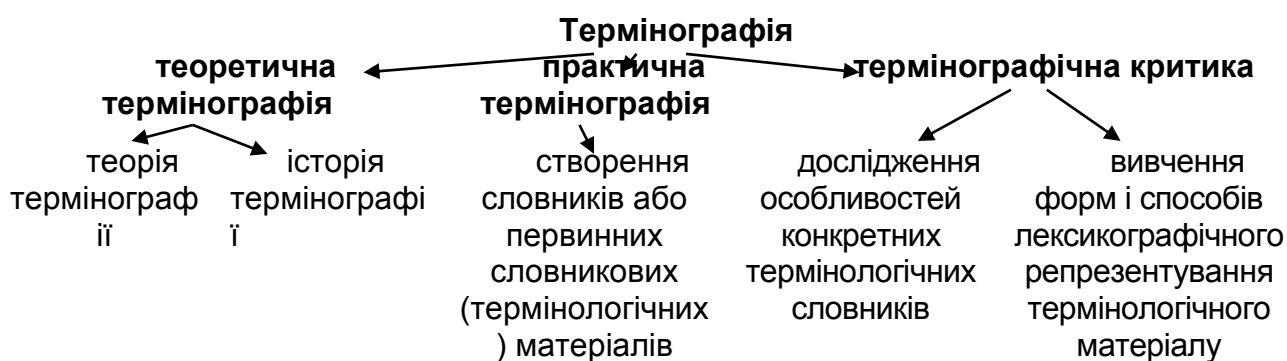

Рис. 1. Структура термінографії як науки

Термінографічна критика як самостійний складник термінографії має власні: **об'єкт** – спеціальні словники, що відображають термінологію певних галузей чи наук; **предмет** – критика термінографічних видань щодо застосування принципів і методів укладання термінологічних словників різного типу; **завдання** – критична оцінка, аналіз термінологічних словників щодо дотримання принципів їхньої побудови, специфіки їхніх мега-, макро- і мікроструктур; експертиза, скерована на вияв достовірності викладених наукових знань, необхідності їхнього уточнення чи корегування; **методи** ж обумовлені наявністю їхнього генетичного зв'язку з методами термінографії і взаємодією з методологією лексикографії – метод лексикографічного аналізу словника, порівняльний метод, метод кількісного аналізу. Основні **функції** термінографічної критики – оцінна (аналіз словника з підкресленням його достоїнств

та недоліків) та інформативна-довідкова (поширення, рекламування відомостей про вихід термінографічного видання). Базовим **жанром** термінографічної критики є *рецензія* – вторинний текст, у якому виклад інформації ґрунтується на результатах оброблення та аналізування первинного тексту термінографічного видання. Композиційні елементи рецензії підпорядковані конкретній меті: комплексно, усебічно оцінити й схарактеризувати рецензований термінологічний словник. Найменування **термінографічна критика, критика термінологічних словників, критика спеціальних словників, спеціальна критика** розуміємо як синонімі.

Сучасна українська критика термінологічних словників має низку важливих проблем, а відповідно, **аспектів**, які розподіляємо на дві групи: **теоретичні** (1/ з'ясування місця критики спеціальних словників у системі наукової діяльності; 2/ визначення місця термінографічної критики в структурі сучасної термінографії; 3/ виділення основних критеріїв оцінки словників; 4/ виокремлення різних груп критиків спеціальних словників /критики-термінографи, критики-нетермінографи/) та **практичні** (1/ виявлення джерел, що містять рецензії на спеціальні словники; 2/ класифікація рецензій на термінологічні словники (монорецензії, полірецензії, рецензії-огляди, зовнішні рецензії та авторецензії, рецензії на українські словники й рецензії на зарубіжні словники).

Кожен з означених аспектів термінографічної критики є важливим, однак аспект виділення основних критеріїв оцінки словників найбільш тісно пов'язаний із завданням спеціальної критики словників.

Серед різних видів наукових праць особливо складно оцінювати словник, а насамперед термінологічний. Саме тому рецензенти експертизують спеціальні видання, застосовуючи власні способи аналізу праць такого типу. Американський металексикограф С. Ландау у праці «Dictionaries: The Art and Craft of Lexicography» відзначив, що критик загальних словників англійської мови Дж. Макміллан сформулював **три основні критерії оцінювання словників: кількість інформації, якість інформації та ефективність репрезентування інформації у словнику**. Російська дослідниця М. Чернишова у статті «Параметри лексикографічної критики» до названих додає ще *критерій оцінки концепції словника*. Свого часу український мовознавець П. Горецький, вивчивши «Лексикон Беринди» у праці «Історія української лексикографії», виділив *критерії встановлення наукової цінності словника* (зокрема, перекладного): вдалі переклади, доповнені багатою синонімікою; наявність елементів, фразеології; розміщення джерел та ілюстрацій до слів; застосування стилістичної характеристики слів-відповідників.

Сучасні українські лінгвісти виділяють інші критерії оцінки лексикографічних видань, які можна кваліфікувати як **додаткові**. Наприклад, П. Гриценко виокремлює *критерій відповідності словника запитам користувачів*: «[...] словник як закрита інформаційна система [...] може забезпечувати чи не забезпечувати користувачів пошукованими елементами інформації; позитивний чи негативний результат пошуків формує, відповідно, його позитивну чи негативну оцінку» [3, с. 239]. На переконання І. Гнатюк, словник необхідно оцінювати за *критерієм наслідування лексикографічних традицій*: кожен новий словник повинен створюватися «з урахуванням критичних матеріалів, уміщених у наукових статтях, рецензіях, оглядах, спеціальних монографіях, у яких підсумовувався досвід роботи, містилася оцінка попередніх словників чи їхніх перевидань» [1, с. 234].

Авторка цієї наукової розвідки вважає, що розглянуті критерії експертизування лексикографічних видань можна застосовувати для оцінювання термінографічних праць, оскільки термінологічна й лексикографічна критики мають єдиний об'єкт – словник – і спільне завдання – критичне оцінювання словникової продукції. Отже, **основними критеріями** рецензування термінологічних праць є: 1) *критерій оцінки концепції словника*; 2) *критерій оцінки кількості інформації у виданні*; 3) *критерій*

оцінки якості інформації у словнику; 4) критерій оцінки ефективності репрезентування інформації у спеціальному виданні; 5) критерій установлення наукової цінності словника; **додатковими критеріями** – критерій відповідності словника запитам користувачів і критерій наслідування лексикографічних традицій. Беззаперечно, цей зведений перелік критеріїв можна назвати інваріантним і рекомендованим. Утім наскільки українські критики широко використовують кожен критерій під час оцінювання галузевих словників з'ясуємо далі.

Спеціальні словники можуть відрізнятися обсягом, концепцією та ін., що зумовлено їхніми типологічними особливостями й задумом автора / авторів. Усе це ускладнює вибір критеріїв аналізу першого порядку, другого і т. д. У науковій літературі є роботи закордонних мовознавців, присвячені вивченню алгоритму аналізу лексикографічних видань англійської мови, напр. С. Нільсена, Л. Ступіна, О. Карпової та ін. Беручи до уваги напрацювання зарубіжних науковців, пропонуємо алгоритм аналізу термінологічних словників, суть якого полягає в поетапному оцінюванні мега-, макро- і мікроструктур термінографічного видання стосовно відповідності чи невідповідності виділеним вище критеріям (див. рис. 2).

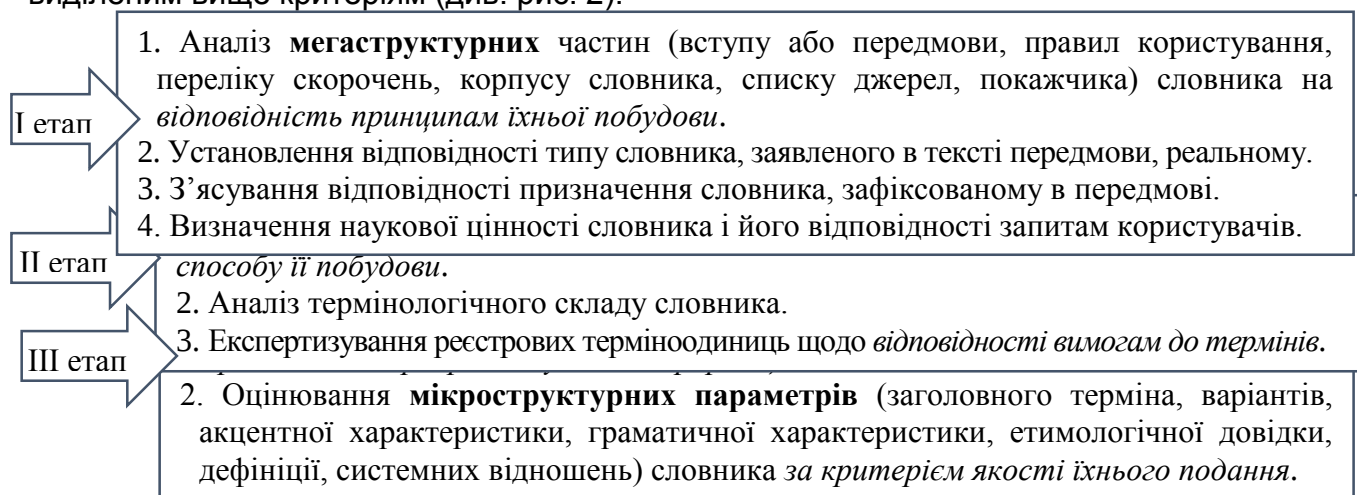

Рис. 2. Алгоритм поетапного оцінювання термінологічного словника

Цей алгоритм є своєрідною схемою порівневого й покрокового експертизування фахового видання. Авторка дослідження переконана, що дотримання критиками викладеного вище алгоритму й застосування критеріїв рецензування термінографічних праць забезпечить повний аналіз словників, стане запорукою вироблення єдиного принципу критичного оцінювання видань такого типу і сприятиме підвищенню якості словникової продукції.

Для окреслення проблематики української термінографічної критики залучено тексти рецензій, що розміщені на сторінках значущих для наукових кіл фахових галузевих вісників, збірників (напр., «Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва», «Український ботанічний журнал», «Фізіологія і біохімія культурних рослин» та ін.) і лінгвістичних періодичних видань (напр., «Вісник НАН України», «Лексикографічний бюлетень», «Мовознавство», «Термінологічний вісник» та ін.). Актуальною працею для термінографічної критики вважаємо *Літопис рецензій* Державної наукової установи Книжкова палата України імені Івана Федорова – щорічний державний бібліографічний покажчик, що інформує про рецензії та критичні матеріали на твори друку, видані в Україні та за кордоном. Літопис виходить один раз на рік, видавався з 1936 до 1990 рр. і відновлений з 1996 р.

Розвиток термінографічної критики, без сумніву, пов'язуємо з етапами формування української термінографії. Як засвідчує проаналізований матеріал, українська термінографія починає розбудовуватися в 50-х роках XIX ст. в Галичині, що

пов'язано з укладанням першого термінологічного латинсько-німецько-українського словника І. Гавришкевича – це «Початок до уложення термінології ботанической руской» (1852). На сьогодні здобутками української термінографії від часу видання перших спеціальних словників є понад 1500 видань з різних галузей знань.

Відстежимо **тенденції критики термінологічних словників у діяхронії**. Витоки розвитку української термінографічної критики як самостійного напрямку сягають першої третини ХХ ст. Зокрема, у 20-х рр. друкують спеціальні словники й довідники, на які виходять рецензії у «Віснику Інституту української наукової мови» (1928, 1930): п'ять рецензій у першому номері (напр., на видання В. Дубровського «Російсько-український технічний словник» /1920/ та ін.); одна рецензія у другому номері (на видання «Російсько-український словничок математичної термінології та фразеології. Алгебра, складений термінологічною комісією Одеської науково-дослідної кафедри математики» /1927/). Кожна рецензія становить об'єктивний критичний огляд термінографічного видання в контексті формування української довідкової літератури, що дає змогу оцінити його значення, виявити оригінальність автора в підході до розв'язання поставлених завдань, висвітлити традиційне й новаторське в його роботі, а також містить пропозиції рецензента щодо поліпшення якості аналізованої праці. Завданням критичної оцінки словників цього періоду є встановлення відповідності теоретичним засадам унормування спеціальної лексики, урахування критеріїв її відбирання й упорядкування, а насамперед установа відповідності описуваної термінології мовній нормі. На думку автора цього дослідження, найбільш важливою ознакою критичних рецензій на спеціальні словники 20-х рр. ХХ ст. є суб'єктивність інтерпретації та особистий підхід в оцінюванні аналізованого термінографічного видання. Утім це не розхитувало загальну концепцію критики спеціального словника, а, навпаки, створювало умови для стабілізування принципів і підходів у термінографічній критиці, а також сприяло покращенню якості фахових словників.

У наступні десятиліття розвиток української термінографії, зокрема й термінографічної критики, практично призупинений, що зумовлено процесом деукраїнізації та ліквідуванням Інституту української наукової мови. Так, у 40-і рр. ХХ ст. відомі поодинокі видання, напр., надрукований у повоєнні дні «Російсько-український словник» Академії наук УРСР (1948), який отримав позитивні рецензії, але водночас спричинив появу низки критичних статей (напр. М. Бойка, І. Кривецького) стосовно недостатнього опрацювання української частини окремих словникових статей, відсутності синонімів та деяких фразем, неправильного чи приблизного перекладу окремих термінів та ін. Загалом від 30-х до 90-х рр. ХХ ст. спеціальні видання аналізуються насамперед за критерієм відповідності праці належному науковому рівню й за критерієм відповідності мовним нормам, до того ж кількість опублікованих критичних статей на термінологічні словники досить незначна, що пояснюємо призупиненням видання праць такого типу.

У перші десятиліття ХХІ ст., тобто за роки незалежності України, мала місце потужна хвиля термінографічної критики, що викликано, вочевидь, виходом більше як 500 термінологічних словників з різноманітних галузей знань, виробництва, культури тощо. У цей період рецензенти оцінюють термінологічні словники за системою критеріїв, яку розподілимо на дві групи: *критерії аналізу параметрів макроструктури словника* і *критерії оцінювання параметрів мікроструктури словника*. Тексти рецензій поч. ХХІ ст. засвідчують, що їхні автори не дотримуються єдиного підходу під час оцінювання термінологічних словників. Однак можемо виділити загальні тенденції розвитку термінографічної критики, що мали місце в цей період: передусім це аналіз параметрів мікроструктури (здебільшого параметра 'заголовний термін', який характеризують за критеріями: а/ відповідність мовним нормам, б/ сучасність терміна; меншою мірою – параметра 'дефініція', який описують за параметрами відповідності

логічним і лінгвістичним вимогам), менше уваги приділяють ознакам макроструктури – передусім параметру ‘реєстр термінів’ за критерієм ‘обсяг словника’ та ‘спосіб побудови реєстру терміноодиниць’. Пераметрична система мегаструктури отримує узагальнену оцінку рецензентів або взагалі не схарактеризована.

Тенденції критики спеціальної словникової продукції протягом майже 100 років (20-і рр. XX ст. – поч. XXI ст.), як бачимо, були обумовлені дією мовної і національної політики країни. Зокрема, помітною є тяглість тенденції оцінювання термінів у словниках за критерієм відповідності мовним нормам, що спричинено змінами засад термінотворення (20-х рр. – орієнтування на національні моделі; від 30-х рр. до поч. 90-х рр. XXI ст. – стирання генетичних коренів мови), і, відповідно, неуніфікованістю та неунормованістю української термінології, порушенням норм, уживанням кальок, які викорінюють до сьогодні.

Отже, термінографічна критика як самостійний науковий напрям термінографії пройшла складний і тривалий шлях становлення. Виявлені тенденції щодо критики термінологічних словників від витоків до сьогодні, застосування рецензентами критеріїв характеристики параметрів різних рівнів структур видання засвідчують формування системи підходів для експертизування спеціальних видань. Критика термінографічних праць є, без сумніву, самостійним розділом термінографії, її невід’ємним складником, із власними методологічними засадами й теоретичною основою. Пріоритетне завдання спеціальної критики – це вироблення єдиного уніфікованого набору критеріїв оцінки термінологічних видань та алгоритму їхнього експертизування з метою створення інваріантного словника, удосконалення термінографічної теорії і практики.

Список використаних джерел

1. Гнатюк І.С. Пріоритетні напрями досліджень з лексикології та лексикографії в сучасній славистиці. *Лексикографічний бюлетень*. 2010. Вип. 19. С. 232–238.
2. Гордієнко Н. Сучасна лексикографія як об’єкт лінгвістики. *Українська мова*. 2011. № 3. С. 67–73.
3. Гриценко П.Ю. «Слово поза словником»: реєстр словника як проблема сучасної тлумачної лексикографії. *Українська лексикографія в загальнослов’янському контексті: теорія, практика, типологія*. 2011. С. 238–250.
4. Поздрань Ю. «Російсько-український словник» за редакцією А. Ю. Кримського та С. О. Єфремова в історико-лінгвістичному контексті: дис. ... канд. філол. наук 10.02.01/ НАН України, Ін-т укр. мови. Київ, 2017. 430 с.
5. Щербин В.К. Вклад О.Н. Трубачева в развитие научной критики словарей. *Вопросы языкознания*. 2007. N 5. С. 3–21.
6. Яценко Н.О. Жанрово-стильова специфіка наукової рецензії. *Українська мова*. 2017. №1. С. 92–101.
7. Hausmann F. J. The training and professional development of lexicographers in Germany. *Lexicography: An emerging international profession*. 1986. P. 101–110.
8. Piotrowski T. Zrozumieć leksykografię. Warszawa : Wydawnictwo PWN 2001, 224 s.
9. Wiegand H. E. On the Structure and Contents of a General Theory of Lexicography. *LEXeter’83 Proceedings. Papers from the International Conference on Lexicography at Exeter (9–12 September)*. Tübingen: Max Niemeyer, 1983. P. 13–30.

References

1. Hnatiuk I.S. Priorytetni napriamy doslidzhen z leksykolohii ta leksykohrafii v suchasni slavytytsi [Research Priorities for Lexicology and Lexicography in Present-Day Slavic Studies]. *Leksykohrafichnyi biuleten*. 2010. Vyp. 19. S. 232–238.
2. Hordiienko N. Suchasna leksykohrafiia yak ob’iekt linhvistyky [Present Lexicography as the Object of Linguistics]. *Ukrainska mova*. 2011. № 3. S. 67–73.

3. Hrytsenko P.Yu. «Slovo poza slovnykom»: reiestr slovnyka yak problema suchasnoi tlumachnoi leksykohrafii ["A Word beyond the Dictionary": a Register of a Dictionary as a Problem of Present-Day Explanatory Lexicography]. *Ukrainska leksykohrafiia v zahalnoslov'ianskomu konteksti: teoriia, praktyka, typolohiia*. 2011. S. 238–250.
4. Pozdran Yu. «Rosiisko-ukrainskyi slovnyk» za redaktsiieiu A. Yu. Krymskoho ta S. O. Yefremova v istoryko-linhvistychnomu konteksti ["Russian-Ukrainian Dictionary" edited by A. Ju. Krymsky and S. O. Efremova in the Historical and Linguistic Context]: dys. ... kand. filol. nauk 10.02.01/ NAN Ukrainy, In-t ukr. movy. Kyiv, 2017. 430 s.
5. Shcherbin V.K. Vklad O.N. Trubacheva v razvitiye nauchnoy kritiki slovarey [The contribution of O.N. Trubachev into the development of scientific criticism of the dictionaries]. *Voprosy yazykoznavniya*. 2007. N 5. S. 3–21.
6. Yatsenko N.O. Zhanrovo-stylova spetsyfika naukovoї retsenzii [Genre and Style Specificity of Scientific Review]. *Ukrainska mova*. 2017. №1. S. 92–101.
7. Hausmann F. J. The training and professional development of lexicographers in Germany. *Lexicography: An emerging international profession*. 1986. P. 101–110.
8. Piotrowski T. Zrozumieć leksykografię. Warszawa: Wydawnictwo PWN 2001, 224 s.
9. Wiegand H. E. On the Structure and Contents of a General Theory of Lexicography. *LEXeter'83 Proceedings*. Papers from the International Conference on Lexicography at Exeter (9–12 September). Tübingen: Max Niemeyer, 1983. P. 13–30.

УКРАИНСКАЯ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКАЯ КРИТИКА: ОТ ИСТОКОВ ДО СОВРЕМЕННОСТИ

Т. А. Петрова

Аннотация. Определена важная роль терминологического словаря – сохранение и передача научного терминофонда от поколения к поколению, что обуславливает необходимость критической экспертизы каждого конкретного издания. Обоснованы актуальность и значимость проблемы становления терминологической критики как самостоятельного направления терминографии.

Определены цель исследования – отследить особенности становления терминологической критики как составляющей терминографии, задачи – выделить критерии оценки специальных словарей, выработать алгоритм рецензирования специальных изданий, проанализировать тексты рецензий на терминологические словари для определения тенденций формирования и становления терминологической критики от истоков до наших дней. В статье применены описательный метод, метод лексикографического анализа, сравнительный метод, метод количественного анализа. Предложена структура терминографии как самостоятельного раздела лексикографии.

Обосновано выделение терминологической критики как отдельного раздела терминографии. Определены методологические основы терминологической критики, выделены основные и дополнительные критерии оценки параметров терминологического словаря, что осуществлено на базе научного жанра рецензии.

Составлен поэтапный алгоритм экспертизы специального словаря, суть которого заключается в поуровневой оценке мега-, макро- и микроструктур терминологического издания относительно соответствия или несоответствия выделенным критериям. Основные результаты исследования соотносятся с выводами украинских и зарубежных ученых (Н. Гордиенко, С. Нильсена, Л. Ступина, А. Карповой, М. Чернышевой, В. Щербина и др.). Перспективным направлением дальнейшего научного исследования определена жанрово-стилевая специфика рецензий на терминологические словари.

Ключевые слова: терминологический словарь, терминологической критика, терминография, лексикография, критерии оценки параметров

UKRAINIAN TERMONOGRAFICAL CRITICISM: FROM ORIGIN TO MODERN TIMES

T. O. Petrova

Abstract. *The important role of dictionary of terms is defined; this is the preservation and transfer of the scientific fund of terms from generation to generation, which determines the necessity of critical examination of each particular edition. The topicality and significance of the problem of terminographical criticism formation as an independent direction of terminology is substantiated.*

The purpose of the study is to trace the features of the formation of terminographical criticism as a component of terminology. To achieve this purpose such tasks are set: to highlight the criteria for special dictionaries evaluation, develop an algorithm for special editions reviewing, analyze the texts of reviews on dictionaries of terms in order to determine the trends in the development and formation of terminographical criticism from the origin to modern times.

The following methods are used in the article: a descriptive method (for the systematization of criteria for the evaluation of dictionaries of specific fields), a method of lexicographical analysis (to analyze dictionaries, define and characterize their parameters), a comparative method (to compare the parameters of terminographic work to determine the conformity with the declared type of dictionary), the method of quantitative analysis (to determine the quantitative expression of parameters, in particular, to find out the periodicity of their usage in the dictionary).

The structure of terminology as an independent section of lexicography is proposed. The choice of terminological criticism as a separate subfield of terminology is substantiated.

The methodological basis of the special criticism of dictionaries - subject, objects, methods, tasks, functions, and main genre (review) is outlined. The criteria for the evaluation of the parameters of the dictionary of terms, performed on the basis of the scientific genre of the review are distinguished. The main criteria for the analyses of the dictionary of specific fields are: 1) the criterion for assessing the concept of the dictionary; 2) the criterion for assessing the amount of information in the edition; 3) the criterion for assessing the quality of information in the dictionary; 4) the criterion for evaluating the effectiveness of information representation in a special edition; 5) the criterion of establishing the scientific value of the dictionary. Additional criteria are the criterion of the dictionary relevance to the user's requests and the criterion of inheritance of lexicographic traditions –which allow us to determine whether specific edition is oriented to the needs of readers, and to find out if the best experience of creating the dictionaries of terms was taken into account during its development.

A step-by-step algorithm for the analysis of a specific dictionary has been made, the essence of which is to compare the mega-, macro- and microstructures of the terminographic editions with regard to the correspondence or non-correspondence to the above-selected criteria for the evaluation of works of this type.

On the material of the texts analyzed it was established that the origins of terminographic criticism date back to the 1920-s. It is revealed that the task of critical evaluation of the dictionaries of that period was to establish the relevance to the theoretical grounds of the special vocabulary normalization, to take into account the criteria for its selection and ordering, and first of all to establish the correspondence of the terminology described to the linguistic norm. In general, from the 30's to the 90's of the XX-th century. special editions were analyzed primarily by the criterion of the work correspondence to the proper scientific level and by the criterion of compliance with the linguistic norms (taking into account the tendencies of the linguistic policy of that time - the maximum approximation in terms creation

to Russian models), moreover, the number of critical articles on dictionaries of terms is insignificant, that is explained by the suspension of editing works of this type.

It is found out that the tendencies of criticism of special dictionary products (from the 20's of the 20th century to the beginning of the 21st century) are due to the effect of the language and national policy of the country for almost 100 years. It is noteworthy that the tendency of the evaluation of terms in dictionaries according to the criterion of compliance with linguistic norms, which is caused by changes in the principles of terminology (the 1920-s - orientation to national models, from the 30's to the early 90's of the XX-th century - the eradication of genetic roots of the language), and, accordingly, ununiformed and uncontrollable Ukrainian terminology, violation of norms, the usage of calques which are being eradicated to this day.

It is proved that terminographic criticism is an independent scientific part of terminology, which has undergone a complex and long path of formation. The revealed tendencies of dictionaries of terms criticism from the origin to modern times, the usage of the characteristic criteria of the parameters of different levels of edition structures show the formation of a system of approaches for the analysis of special editions. Criticism of terminographic works is an integral part of terminology with its own methodological principles and theoretical basis. The priority task of special criticism is defined: it is the development of a unified set of criteria for the evaluation of terminological editions and the algorithm of their analyses in order to create an invariant dictionary and improve the terminographic theory and practice.

A promising direction for further research is to define genre-style specificity of reviews on dictionaries of terms.

Keywords: dictionary of terms, terminographical criticism, terminography, lexicography, the algorithm of step-by-step evaluation of the dictionary

УДК 81-119

ОСОБЛИВІСТЬ ОМОНІМІЧНОСТІ ЗАГАЛЬНОВЖИВАНИХ ДІЄСЛІВ АБРЕВІАТУРАМ ТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ

А. В. ПОЛІЩУК, старший викладач

E-mail: linapolischuk@nubip.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-8995-7911

К. Г. ЯКУШКО, кандидат педагогічних наук, старший викладач,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: vukladach@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-6977-8441

Анотація: Актуальність дослідження – у сучасній тенденції мовознавчих студій до розкриття комунікативно-прагматичного потенціалу різних частин мови на практиці. Мета і завдання дослідження – розглянути такі аббревіатури із сфери автоматики, які б були тотожні у написанні до загальноновживаних дієслів та слугували мотиваційним чинником до вивчення технічної англійської мови. Основні висновки: аббревіатури, тотожні на написанні загальноновживаним дієсловам, доцільно згрупувати у алфавітному порядку; найчастішою особливістю омонімічності загальноновживаних дієслів аббревіатурам технічних термінів є поширена одноваріантність тлумачення кожної тотожної аббревіатури, однак існують випадки наявності і внутрішньої омонімічності відповідних аббревіатур у двох, шести або дев'яти варіантах. Перспективою досліджень є розгляд омонімічності поширених числівників, прикметників або прислівників аббревіатурам різних технічних галузей знань та відбір варіантів, найдоцільніших для використання на практичних заняттях з англійської мови за професійним технічним спрямуванням.

Ключові слова: аббревіатури термінів із сфери автоматики, загальноновживані дієслова, внутрішня омонімічність